

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

ЛИНГВОКУЛТУРЕМАҲОИ ВОҲИДҲОИ ФРАЗЕОЛОҲИ ВА ОМУҶИШИ ОН
ДАР МАКТАБҲОИ ОЛӢ

Адашуллоева Гулноза Мухайбиновна

Дотсенти кафедраи филологияи тоҷик ва забонҳои Шарқи
Донишқадаи забонҳо ва маданияти халқҳои Осиёи Марказии
Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Ш.Рашидов,
доктори фалсафа дар фанҳои филологӣ (PhD)

Аннотатсия: Дар мақолаи мазкур масъалаҳои омӯзиши хусусиятҳои лингвокултуремаҳои воҳидҳои фразеологӣ ва муносибати забонҳо ба ҳам баррасӣ шудааст.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы изучения особенности лингвокультуремов фразеологических единиц и взаимосвязии языков.

Abstract. This article discusses the problem of learning of linguocultural specialities of phraseological units and interconnection of languages.

Дигаргуниҳои азими иҷтимоию сиёсӣ, ҳамзистии осоиштаи мардуми кишвари соҳибистиклоламон барои ташаккули равоити адабию мадания сифатан нав шароити мусоид фароҳам овардааст. Сиёсати хирадмандонаи Президент Ш.М.Мирзиёев дар рушди иқтисодию иҷтимоӣ ва маънавии Ўзбекистон дастури дурнамоест дар таҳкими сулҳу ваҳдати миллӣ, дӯстиву равоити фарҳангии мо бо халқҳои ҷаҳон, алахусус давлатҳои ҳамсоя. Дӯстию рафоқати халқҳои тоҷику ўзбек решаҳои амиқи таърихӣ, иҷтимоӣ ва сиёсиро соҳиб аст. Агар эҷоди нотакрори Абдурахмони Ҷомӣ ва Алишер Навоӣ, Садриддин Айниву Абдулло Қодирӣ, Мирзо Турсунзодаву Ғафур Ғулом барин мутафаккирони бузургро, ки тимсоли дӯстиву бародарианд, пеши назар оварем, дарк хоҳем кард, ки ҳамбастагӣҳо дар рушди маънавияти халқҳоямон аҳамияти бузург доранд. Адабиётшиноси маъруф И.С.Брагинский дар ин хусус чунин менависад, ки ҳақ асту рост: “Тақдири таърихии халқҳои тоҷику ўзбек аз давраҳои қадим байни ҳам чунон саҳт омезиш ёфтааст, ки баъзан суҳан аз ошӯбҳои халқӣ, ҷангҳои озодихоҳӣ дар Осиёи Марказӣ равад, ба тоҷикон ё ўзбекон алоқа доштани ин ё он воқеаи муҳимро аниқ муайян кардан ғайри имкон аст, зеро он ба ҳар ду халқ баробар мутааллиқ мебошад” [1, 203]. Дарҳақиқат, тақдири таърихии ин ду халқ муштарак буда, риштаҳои ногусастани ҳаётӣ онро бо ҳам саҳт пайваст намудааст. Ин халқҳо ба маънои томи суҳан ҳамсояи наздик буда, дар эътиқод, рӯҳияту ҷаҳонбинияшон ягонагӣю ҳамбастагӣ назаррас аст. Оре, тоҷикон ва ўзбекҳо ба гурӯҳҳои мухталифи этникӣ ва оилаи гуногуни забонҳо мансуб бошанд ҳам, вале таърих рӯзгору тамаддуни онҳоро чунон ба ҳам пайвастааст, ки имрӯз онро аз ҳам ҷудо кардан мумкин нест. Фарзандони равшанфикри ҳар ду халқ бо ҷашмандози амиқ ҳанӯз дар замонҳои собиқ ба суннатҳои волои адабӣ асос гузоштаанд, ки он дар рӯзгори мо низ идома дорад. Ўзбекон ва тоҷикон як халқе мебошанд, ки таърих, тарзи зисту зиндагонӣ, анъана ва урфу одати монанд доранд. Ягонагии онҳо дар натиҷаи умумияти ҳамин урфу одатҳои халқӣ ва анъанаҳои миллӣ ба вуҷуд омадааст.

Нависандаи халқии Ўзбекистон Пиримкул Қодиров чунин андеша рондааст: “Решаи дӯстии халқҳои ўзбеку тоҷик, бешубҳа, хеле амиқу кавист. Шаҳсан ман аз

солҳои ҷавонӣ аз ҳамин решаи нерӯманди дӯстӣ ғизои маънавӣ бардошта, камол ёфтаам”[2].

Сарчашмаҳои илмӣ, луғатҳои филологӣ, тадқиқотҳои олимони забоншиноси тоҷику ўзбек шаҳодат медиҳанд, ки дар таркиби луғавӣ ва қабатҳои лексикӣ калимаҳои тоҷикӣ ба забони ўзбекӣ, калимаҳои ўзбекӣ ба забони тоҷикӣ ворид гаштааст. Калимаҳо новобаста ба этимология ифодагари сарвату боигарии ҳар ду забон башумор мераванд. Аз ин лиҳоз, калима дар мубодилаи афкор ва баёни фикр яке дигарро пурра намуда, барҷастагии нутқро таъмин менамояд. Асарҳои Алишер Навоӣ равшангари масъалаҳои мазкур аст, ки таваҷҷӯҳи муҳаққиқро ба худ бевосита ҷалб мекунад. Дар ибтидои қарни XX калимаҳои иқтибосии тоҷикиву ўзбекӣ бо тобишҳои маъноӣ ва хусусиятҳои луғавӣ бо ташаббуси Е.Д.Поливанов, А.К.Боровков, К.Юсупов, Ҳ.Ғуломов, Н.Шаропов, М.Мирзаев баррасӣ гардидааст.

Соҳаҳои илми забоншиносии ўзбеку тоҷик бо интиҳоби материалҳои забонҳои дигар ба таври муқоиса омӯхта шудааст. Ибораҳои фразеологӣ ва синтаксисии ҳар ду эҳтиёҷманди тадқиқоту бозҷӯиҳост.

Фразеологизмҳо ҳамчун воҳидҳои дар давоми асрҳо рехтаву устуворгардидаи забон дар шакли қолабҳои тайёр ва ба маъноҳои пешакӣ маълум истифода бурда мешаванд.

Масъалаи муносибати забонҳо алалхусус, таъсири байниҳамдигарии онҳо дар маркази диққати забоншиносӣ меистад. Тадқиқи далелҳои муносибат ва алоқамандии забонҳо барои омӯзиши хусусиятҳои лексика, фонетика, грамматика ёрӣ мерасонанд. Омӯхтани таъсири алоқии забонҳои тоҷикию ўзбекӣ алоқии тараққиёти ҳар як калима, дараҷаҳои боигарии забонро, аз ҷиҳати дарбаргирии давр муайян мекунад. Ҳарчанд, ки захираи фразеологӣ ҳар забон дорои хусусиятҳои фардӣ буда, бо обуранги миллии худ тафриқаҳои зиёде дорад, бисёр маврид байни воҳидҳои фразеологӣ забонҳои гуногун ҷиҳатҳои зиёде умумиро мушоҳида кардан мумкин. Дар фразеологияи муқоисавӣ қонуниятҳои ташаккули чунин воҳидҳои фразеологӣ, сабабҳои таърихӣ, ҷиҳатҳои этнографии ба вучуд омадани онҳо тадқиқ мешаванд.

Муҳаққиқи масъалаҳои таъсири мутақобилаи забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ К.Юсупов таъкид менамояд, ки аз сабаби хусусияти умумистеъмоли пайдо намудани ибораҳои фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ эҳтиёҷ ва зарурати тарҷума карданро тақозо надорад.

Масъалаи муносибати забонҳо таъсири байниҳамдигарии онҳо дар маркази диққати забоншиносон меистад. Аз як забон ба забони дигар ворид шудани воситаҳои забонӣ аз як тараф, муносибати байни онҳоро мустақкам намояд, аз тарафи дигар яке аз манбаъҳои асосии тараққиёти он забон мебошад. Дар ҳалли масъалаҳои фразеология олимони забоншиноси тоҷику ўзбек назарияи пухтарасидаи олимони русро сарчашмаи худ дониста, аз он баҳрабардорӣ намунаанд.

Ҳаёти одам бе фаъолият имконнопазир аст. Одам дар рафти фаъолият олами ихотакарда ва қонуниятҳои онро дониста мегирад, ҳодисаҳои гуногунро дарк мекунад. Муносибати эмотсионалии одам ба чизи идроккардашаванда ба

чараёни бахотиргирӣ таъсири калон мерасонад. Агар ягон предмет ё ҳодиса барои мо қамаҳамият бошад ва моро мутаассир накунад, нағз ба хотир гирифта намешавад. Ҳамаи он чизҳое, ки дар одам амалиёти ибратбахши эмотсионалӣ ба вучуд меоваранд, дар шуур осори чуқур мегузоранд ва мустаҳкам бардавом ба хотир гирифта мешаванд. Шахсияти одам, пеш аз ҳама, бо мазмуну шакли фикрҳояш тавсиф дода мешавад. Дар зухуроти руҳии шахс бо вучуди тағйирёбандагиаш, характери нисбатан доимӣ доштани сохти руҳии ӯ баръало намоён мешавад ва ин, аз ҷумла имконият медиҳад, ки ояндаи рафтори шахси мазкур дар ин ё он ҳолат пешбинӣ карда шавад.

Фразеологизмҳои ифодакунандаи хусусияти шахс ҳаминро шаҳодат медиҳанд, ки онҳо тобишҳои гуногуни маъноиро ифода намуда, имконоти нотакрору рангинро доранд. Тасниф ва гурӯҳбандии воҳидҳои фразеологӣ ифодакунандаи хусусияти шахс дар тадқиқоти Леденев ба се омили назардошт хотирниш гардидааст. Омилҳои аввалӣ, тасаввур ва идроки руҳӣ (психологӣ). Омилҳои дуюмӣ, зухуроти нутқи ботинӣ дар нутқи зоҳирӣ. Омилҳои сеюмӣ, истифодаи воситаҳои новербалӣ. Дар тадқиқоти А.Маматов таснифоти зиёда аз даҳ гурӯҳи ибораҳои фразеологӣ ифодакунандаи ҳолатҳои эмотсионалӣ, аз ҷумла хурсандӣ (даҳонаш ба гӯшаш расида//оғзи қулоғига етди), тааҷҷуб (гиребонашро гирифтанд//ёқасини ушламоқ), ҳарос (нафасаш фурӯнишин гаштанд//нафаси ичига тушиб кетди)[3], дар тадқиқоти Д.Худойберганова гурӯҳбандии ибораҳои ифодакунандаи бо назардошти узувҳои инсон (чун шаҳриёр алифқомат//амирдек тик қомат), намуди зоҳирӣ (ҳамчун моҳ сафед//ойдек гӯзал), ҷиҳатҳои ҷисмонӣ (чун гул нозук//гулдек нафис), хатти ҳаракатҳо (монанди буз чаҳидан//эчкидай сақрамоқ) зикр гардидааст.

Хулоса фразеологизмҳои асл ва калқавӣ нутқи хаттиву гуфтории халқҳои бародари ба ҷону дил баробар тоҷику ўзбекро бо тобишҳои маъноӣ пурқувват гардонидаст. Бо тағйирот ва ҷойивазкунии компонент (таркиб) аз забони тоҷикӣ ба забони ўзбекӣ, инчунин аз забони ўзбекӣ ба забони тоҷикӣ ворид гашта, сарватмандии услубӣ ва ҳамқариниро таъмин намудааст. Қалқавӣ пурраву ноқурра тибқи қолаби маъмулӣ ва талаботи лингвистии забонҳои тоҷикиву ўзбекӣ ба амал омадааст. Воҳидҳои фразеологӣ лексикӣ, сарфиву наҳвӣ бо сохту таркиб, тобишҳои маъноӣ дар таҷдиди забонҳои тоҷикиву ўзбекӣ чун поягузори нутқ хизмат намудааст. Ифодаҳои зикрнамуда дар забонҳои тоҷикиву ўзбекӣ дар асоси маромҳои муайян ба вучуд меояд ва иҷро мегардад. Васеъ гардидани маъноӣ воҳидҳои фразеологӣ, тобишҳои гуногуни маъноӣ ҳосил кардани онҳо бештар ба ривочу раванги ҷамъият ва дигаршавии шароити иҷтимоӣ шахсии одамон, вобаста ба ҳамин бо тараққиқи тафаккури инсон алоқаи ҷудонашаванда дорад.

Феҳрасти адабиёт:

1. Адашуллоева Г. Ҳинд-европа тиллари фразеологияси ва уни ўрганишининг айрим масалалари ҳақида (тоҷик фразеологияси мисолида) // Хорижий филология (тил, адабиёт, таълим). – Самарқанд, 2011, №4(41). – Б. 5-14.
2. Adashulloyeva G. The Usage of Acquired Phraseologisms in Artistic and Journalistic Work // International Journal of Science and Research(IJSR). Volume 6, Issue 11. – India, 2017. – P. 1450-1453. (№5, Global impact Factor 0.765; № 12, Index

- Sopercicus Value (2016): 79.57/ Impact Factor (2015): 6.391. Брагинский И.С. Взаимодействие советских литератур народов Средней Азии (на примере таджикской и узбекской литератур). В кн.: «Взаимосвязи и взаимодействие национальных литератур». – Москва, 1961.
3. Дарахти ҳамешабз: Мусохибаи адабиётшинос Ҳомидҷон Ҳомидӣ бо нависандаи халқии Ўзбекистон Пиримқул Қодиров. – «Ҳақиқати Ўзбекистон», 2 июни соли 1990.
 4. Йўлдошев Б. Ўзбек фразеологияси ва фразеографиясининг шаклланиши ҳамда таракқиёти. Монография. – Самарқанд: СамДУ нашри, 2007. – 108 б.
 5. Мачидов Х. Фразеологияи тоҷик. – Душанбе, 1982.
 6. Арзу Эсламболчи Могадам и Сабохат Маджитова. (2026). Музей Афрасиаб в Самарканде: сокровищница истории и древней культуры Центральной Азии. Вестник социальных наук и гуманитарных исследований, 03(04), 393–397. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19630133>